

О. В. Просянюк,
асpirант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України (м. Київ)

УДК 347.1

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИХОДУ З ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Досліджується правова природа виходу участника зі складу товариства з обмеженою відповідальністю, а також вивчаються правові наслідки визнання виходу з товариства як правочину.

Ключові слова: учасник, вихід, товариство з обмеженою відповідальністю, правочин.

Припинення корпоративних правовідносин є завершальним етапом їх існування. У товариствах з обмеженою відповідальністю припинення корпоративних правовідносин має певні особливості, виражені у можливості кожного учасника вільно вийти зі складу такого товариства. Особливе наукове та практичне значення в цьому випадку має розуміння юридичної природи виходу з товариства з обмеженою відповідальністю, оскільки від цього залежать правові наслідки поведінки суб'єктів щодо виходу з товариства.

Помилково було б визнати це питання малодослідженім у науково-практичній літературі, оскільки розробкою принципів та підходів подолання проблем у цій сфері займалися такі науковці, як В. Кравчук, С. Трикур, Н. Саутенко та інші, однак деякі аспекти цієї теми залишаються неоднозначними та зумовлюють виникнення дискусій серед науковців та практикуючих юристів.

Метою статті є висвітлення неоднозначних теоретичних та прикладних аспектів юридичної природи виходу з товариства з обмеженою відповідальністю, а також пов'язаних з цим правових наслідків.

З'ясування правової природи виходу з товариства з обмеженою відповідальністю зумовлює визначення також його місця в системі юридичних фактів. Традиційно всі юридичні факти в цивільному праві поділяються на події та дії [1, с. 497]. Останні, залежно від того, чи відповідають вони вимогам закону, інших нормативних актів та умовам договору або ж порушують їх, поділяються на правомірні і неправомірні. У випадку виходу з товариства з обмеженою відповідальністю мова йде саме про правомірну (законну) поведінку суб'єктів, оскільки інакше діяння учасника взагалі не можна було б кваліфікувати як вихід. Правомірні дії — це дії, що відповідають встановленим стандартам поведінки: вимогам законів, інших нормативно-правових актів, умовам договору, звичаям та принципам права. Правовірні дії, в свою чергу, поділяються на юридичні акти та юридичні вчинки. Юридичні акти — правомірні дії суб'єктів, метою яких є виникнення, зміна або припинення цивільних правовідносин, тобто спрямовані на досягнення правових наслідків. Одним із найбільш поширеніх видів юридичних актів є правочини, в тому числі договори. У свою чергу, юридичні вчинки — це правомірні дії суб'єктів цивільних правовідносин, з якими закон пов'язує певні юридичні наслідки незалежно від того, чи була у суб'єктів мета досягти того чи іншого правового результату (а іноді і всупереч наміру суб'єкта, який здійснив юридичний вчинок) [1].

У науковому середовищі іноді висловлюється думка про те, що вихід з товариства з обмеженою відповідальністю є юридичним вчинком. Іншими словами, якщо погодитись з таким підходом, то відповідно існують підстави стверджувати,

що особа, яка виходить з товариства з обмеженою відповіальністю, не має на меті набуття, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків, бо діє за таких обставин без жодного наміру настання тих чи інших правових наслідків. У свою чергу, позиція, відповідно до якої вихід з товариства з обмеженою відповіальністю є правочином, не є безспірною серед вчених – правників і в практиці правозастосування, однак за низкою аргументів існують причини вважати вихід з товариства саме одностороннім правочином. Головною підставою для такого висновку є, власне, аналіз легальної дефініції (визначення) правочину в ст. 202 Цивільного кодексу України (ЦК України), де він розглядається як дія особи, направлена на набуття, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків. Ця дія має особливу цивільноправову направленість на результат у вигляді набуття, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків. Результат при вихіді з товариства присутній у формі припинення корпоративних правовідносин з товариством, про що пише В. М. Кравчук [2], з чим не можна не погодитись, оскільки, справді, після виходу учасника з товариства з обмеженою відповіальністю зв'язки між таким учасником і товариством перериваються. Суть відносин між товариством і його учасниками полягає в кореспонденції корпоративних прав (правомочностей) і обов'язків, які за своєю правовою природою мають майнові, а також особисті немайнові ознаки, тобто є нічим іншим як різновидом цивільно-правових відносин. У межах зазначених відносин існують цивільні права та обов'язки, на виникнення, зміну чи припинення яких направлений правочин з виходу.

При цьому твердження про можливість вважати вихід з товариства з обмеженою відповіальністю одностороннім, а не дво- чи багатостороннім правочином підтверджується висновками, зробленими Вищим господарським судом України в постанові від 16 серпня 2007 р. у справі № 2-2575/07 [3]. Суд, зокрема, відзначив, що вихід учасника з товариства з обмеженою відповіальністю як форма реалізації учасником свого особистого немайнового права на участь у товаристві, не є договором у розумінні ст. 626 ЦК України, оскільки право учасника вийти з товариства може бути ним реалізовано незалежно від наявності на це згоди інших осіб і без існування жодних домовленостей з цього приводу з іншими osobами.

Вищезазначена позиція в подальшому знайшла своє відображення в п. 3.5 рекомендацій Президії Вищого господарського суду України від 28 грудня 2007 р. № 04-5/14 “Про практику застосування законодавства при розгляді справ, які виникають з корпоративних відносин” [4], який передбачає: “Подача заяви про вихід з товариства є дією, направленою на припинення корпоративних прав і обов'язків учасників товариства. Право учасника товариства на вихід з товариства не залежить від згоди товариства чи інших його учасників. Враховуючи вищевикладене, учасник вважається таким, що вийшов з товариства з обмеженою чи з додатковою відповіальністю, з моменту прийняття загальними зборами рішення про виключення учасника товариства на підставі заяви про вихід, а у випадку відсутності такого рішення — з дати закінчення строку, встановленого законом чи статутом товариства для повідомлення про вихід з товариства. Заява про вихід учасника з товариства є формулою реалізації передбаченого законом права учасника на припинення корпоративних правовідносин шляхом виходу з товариства, а не правочином. Беручи це до уваги, не підлягають задоволенню позовні вимоги про визнання заяви про вихід з товариства дійсними, оскільки законом не передбачено застосування такого способу захисту права”.

Тим самим було підтверджено односторонній характер дії по виходу зі складу засновників; і на сьогодні ця позиція переважає: кожний учасник товариства вправі вийти з нього шляхом прийняття самостійного рішення, яке повинно бути доведено до відома товариства. Вказане право учасника зафіксовано в ЦК України, ГК України, а також в Законі України “Про господарські товариства”.

Визнання виходу зі складу засновників товариства з обмеженою відповіальністю тягне за собою і деякі інші наслідки юридичного характеру,

розгляд яких викликає значний інтерес з точки зору можливості тлумачення виходу з товариства, відмови у виході, визнання виходу недійсним, а також застосування інших положень законодавства, які стосуються вимог до укладення та оформлення угоди.

Вважаємо за доцільне зупинитись на вимогах до оформлення виходу зі складу засновників товариства з обмеженою відповідальністю. Вихід з товариства з обмеженою відповідальністю як дія засновника, спрямована на припинення корпоративних правовідносин, повинна здійснюватись у певній формі. У ЦК України мова йде про дві існуючі форми правочинів: усну та письмову. Слід відзначити, що ЦК України не висуває жодних вимог до форми виходу з товариства з обмеженою відповідальністю, однак у ч. 3 ст. 29 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб—підприємців” передбачено, що у разі внесення змін до установчих документів, які пов’язані із зміною складу засновників (учасників) юридичної особи, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається примірник оригіналу (ксерокопія, нотаріально засвідчена копія) одного із таких документів: рішення про виход юридичної особи зі складу засновників (учасників); заяви фізичної особи про виход із складу засновників (учасників); заяви, договору, іншого документа про перехід чи передачу частки участника у статутному капіталі товариства; рішення уповноваженого органу юридичної особи про примусове виключення засновника (учасника) зі складу засновників (учасників) юридичної особи, якщо це передбачено законом або установчими документами юридичної особи.

Хоча вищезазначені положення законодавства за своїм регулюючим впливом спрямовані не на встановлення вимог до форми виходу зі складу товариства з обмеженою відповідальністю, а на закріплення переліку документів, необхідних для реєстрації змін в установчі документи, однак ці положення свідчать про те, що оформлення виходу зі складу товариства з обмеженою відповідальністю фізичної особи повинно бути вчинено в письмовій формі.

Таким чином, волевиявлення участника, направлене на виход з товариства, фіксується в письмовій формі — заяви про виход, яка повинна адресуватись товариству.

Щодо оформлення виходу з товариства з обмеженою відповідальністю юридичною особою треба зазначити таке: якщо звернутись до вищезазначененої ст. 29 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб—підприємців”, то в ній недвозначно вимагається подавати в орган державної реєстрації оригінал або копію рішення про виход юридичної особи зі складу участників товариства. У цьому випадку досить очевидно, що для реєстрації змін в установчих документах альтернативи рішенню вищого органу управління юридичною особою немає, але така очевидність відсутня за необхідності підтвердження в суді факту виходу юридичної особи зі складу участників. З цього питання є вказані нижче поодинокі приклади судової практики. Вищий господарський суд України в постанові від 18 березня 2008 р. № 2-2561/06 зазначив, що виход участника з товариства відбувається шляхом подачі заяви про виход, тобто шляхом здійснення одностороннього правочину, а на виход участника з товариства не потрібна згода інших участників чи прийняття відповідного рішення зборів участників товариства відповідно до ст. 10 Закону України “Про господарські товариства” [5]. Далі у цій справі суд відмітив, що участник—юридична особа, порушуючи норми законодавства, з посиланням на вищеназвану ст. 29 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб—підприємців” направив голові правління товариства повідомлення про виход зі складу участників товариства і його копії іншим двом учасникам товариства, але не додав до вказаного повідомлення завірену належним чином копію рішення компетентного органу юридичної особи. Таким чином, суд зробив висновок, що участник не скористався своїм правом на виход зі складу засновників, оскільки належним чином не оформив

документи і належним чином не звернувся в товариство про вихід з останнього, що, однак, не позбавляє його можливості скористатись своїм правом, яке передбачено чинним законодавством України, на вихід зі складу зазначеного товариства в порядку, встановленому законом. У зв'язку з тим, що позивач (учасник товариства) не скористався своїм правом, воно не було порушене, а тому право на звернення до суду за захистом порушених прав не виникло. Аналогічним чином, посилаючись на ст.ст. 10, 148 ЦК України, а також ч. 3 ст. 29 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб—підприємців”, суд зазначив, що законодавчо встановлено обов’язкове нотаріальне посвідчення заяви учасника про вихід зі складу засновників (учасників), тому заяви, подані у простій письмовій формі, не могли розглядатися на загальних зборах [6].

Певний науковий інтерес становить також можливість визнання виходу з товариства з обмеженою відповідальністю недійсним за недотримання вимог до дійсності правочинів, наприклад, у випадку виходу особою з товариства проти її справжньої волі внаслідок застосування до неї фізичного чи психічного тиску з боку іншої сторони або з боку іншої особи (ст. 231 ЦК України). За таких обставин, виходячи з правової природи виходу з товариства з обмеженою відповідальністю, названої вище, постановка питання про визнання виходу з товариства видається цілком можливою, а тому звернення до суду з таким позовом є абсолютно прийнятним, а також функціонально сприяє виконанню функцій захисту порушених, оспорених та невизнаних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. Разом з тим при формулюванні позовних вимог необхідно бути дуже уважними. Так, зокрема, неправильним є формулювання позовних вимог про визнання недійсною заяви про вихід. Суди відмовляють у задоволенні таких позовних вимог у зв'язку з невірним обранням способу захисту. У якості прикладу можна привести постанову Вишого господарського суду України від 5 серпня 2010 р., справа № 31/85, в якій було закріплено, що заява про вихід з товариства не містить у собі ознак цивільно-правової угоди, а тому не може бути визнана недійсною за приписами ст.ст. 203, 215 ЦК України [7]. На думку автора, правильним є формулювання не про визнання недійсною заяви про вихід, оскільки заява — це лише документ, що фіксує волю учасника на вихід з товариства, а про визнання правочину по виходу з товариства недійсним і (як наслідок) визнання недійсним рішення загальних зборів, прийнятого за результатами розгляду заяви про вихід, та державної реєстрації змін до установчих документів товариства.

Таким чином, аналіз проблем застосування положень нормативно-правових актів, які регламентують порядок, умови та правові наслідки виходу з товариства, свідчить про наявність неоднозначного тлумачення положень законодавства, яке закріплює право особи на вихід з товариства з обмеженою відповідальністю. Враховуючи особливу цільову направленість при виході з товариства з обмеженою відповідальністю на виникнення, зміну чи припинення цивільних корпоративних прав чи обов’язків, існують підстави для кваліфікації виходу з товариства з обмеженою відповідальністю як правочину. Такий правозастосовний підхід відповідно зумовлює також необхідність дотримання вимог до вчинення та дійсності правочинів, що може стати підґрунтям для подальших досліджень і розробок у науці цивільного права.

Список використаних джерел

1. Цивільне право України. Загальна частина [Текст] : підручн. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданіка. — [3-те вид., перероб. і доп.]. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 976 с.
2. Кравчук, В. М. Припинення корпоративних правовідносин у господарських товариствах [Текст] : монограф. / В. М. Кравчук. — Львів : Край, 2009. — 464 с.
3. Постанова Вишого господарського суду України від 16.08.2007 р. у справі № 2-2575/07 за позовом ОСОБА_1 ОСОБА_2 ОСОБА_3 до Товариства з обмеженою відповідальністю “Терракс” ЛТД, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10,

ОСОБА_11 про визнання недійсним договорів, визнання недійсними всіх рішень загальних зборів від 12.07.2005 року, визнання недійсною нової редакції статуту Товариства з обмеженою відповідальністю "Терракс" ЛТД, зареєстрованої державним реєстратором виконавчого комітету Одеської міської ради народних депутатів від 19.07.2005 року, та скасування її державної реєстрації, визнання недійсним рішення загальних зборів учасників Товариства з обмеженою відповідальністю "Терракс" ЛТД, що відбулися 20.01.2006 року, та цих загальних зборів — неправомочними, визнання недійсними змін до статуту Товариства з обмеженою відповідальністю "Терракс" ЛТД, зареєстрованих державним реєстратором виконавчого комітету Одеської міської ради народних депутатів від 15.02.2006 року та скасування їх державної реєстрації [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/916556>.

4. Про практику застосування законодавства при розгляді справ, які виникають з корпоративних відносин : рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 [Електронний ресурс] ВРУ. — URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v6_83600-09.
5. Постанова Вищого господарського суду України від 18.03.2008 р. у справі № 2-2561/06 за позовом Управління Державної служби охорони при ГУ МВС України в Харківській області до Товариства з обмеженою відповідальністю "Управління позавідомчої охорони Харківської області", Товариства з обмеженою відповідальністю "Харківська обласна охорона", Фізичної особи ОСОБА_1 про вихід зі складу учасників Товариства з обмеженою відповідальністю "Управління позавідомчої охорони Харківської області", внесення змін до його статуту та їх реєстрації [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1668756>.
6. Постанова Вищого господарського суду України від 23.04.2008 р. у справі № 34/273пн за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю Торгова фірма "Центр-3" м. Красноармійськ про визнання повністю недійсним рішення зборів учасників ТОВ Торгова фірма "Центр-3" від 20.09.2005 р., визнання повністю недійсними змін до Статуту ТОВ Торгова фірма "Центр-3" [Електронний ресурс] Корпоративне право України. — URL : <http://corpravo.com/scdova-praktika/tovaristva-z-obmezhenoju-vidpovidalnistu3/vihid-z-tov/postanova-vgs-ukrajini-vid-23-04-2008r-sprava-34273pn>.
7. Постанова Вищого господарського суду України від 05.08.2010 р. у справі № 31/85 за позовом ОСОБА_8 до ОСОБА_5, ОСОБА_9, Товариства з обмеженою відповідальністю "Інтерметекс", Державного реєстратора Печерської районної у м. Києві державної адміністрації про визнання недійсним правочину [Електронний ресурс] Корпоративне право України. — URL : <http://corpravo.com/scdova-praktika/tovaristva-z-obmezhenoju-vidpovidalnistu3/vihid-z-tov/postanova-vgs-ukrajini-vid-05082010r-sprava-3185>.

*Рекомендовано до друку відділом проблем цивільного,
трудового та підприємницького права
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
(протокол № 7 від 17 жовтня 2012 року)*

Надійшла до редакції 14.11.2012

Просянюк О. В. Правовое регулирование выхода из общества с ограниченной ответственностью
Изучается правовая природа выхода участника из состава общества с ограниченной ответственностью, а также изучаются правовые последствия признания такого выхода сделкой.

Ключевые слова: участник, выход, общество с ограниченной ответственностью, сделка.

Prosianiu, O. V. Legal Regulation of the Withdrawal of a Member from the Limited Liability Company

The author of this article investigates the characteristics of legal nature of withdrawal of a member from the limited liability company, and also studies legal consequences of consideration of such withdrawal as an agreement.

Keywords: member, withdrawal, the limited liability company, agreement.